

MEZINÁRODNÍ KONFERENCE
An International Conference

EFEKTIVNÍ PEDAGOGIKA PRVOPOČÁTEČNÍ GRAMOTNOSTI
The Effective Pedagogy of Early Literacy

Praha 5.–9. 5. 2015

Peter Newman (ed)

VZDĚLÁVACÍ A DIDAKTICKÝ INSTITUT ABC MUSIC

Tento recenzovaný sborník byl vydán jako výstup mezinárodní konference s názvem „Efektivní pedagogika prvopočáteční gramotnosti“.

CITACE

Newman, P. (ed) (2016) *Efektivní pedagogika prvopočáteční gramotnosti*: recenzovaný sborník prací z mezinárodní konference, 5.–9. května 2015, 114 s., Praha: ABC Music. ISBN 978-80-12345-678-9.

CITATION

Newman, P. (ed) (2016) *The Effective Pedagogy of Early Literacy*: peer-reviewed international conference proceedings (5–9 May 2015), 114 pp., Prague: ABC Music.

Všechna práva vyhrazena. S výjimkou případů povolených národními a mezinárodními předpisy a zákony o autorském právu, žádná část tohoto sborníku nesmí být kopírována nebo zaznamenána jakýmkoli způsobem bez předchozího souhlasu vydavatele.

All rights reserved. Except as permitted by national and international copyright legislation, no part of these conference proceedings may be photocopied or recorded by any means without prior permission of the publisher.

Poděkování
Acknowledgements

Děkujeme všem, kteří se podíleli na vypracování tohoto sborníku, a také jednotlivým přispěvatelům, jež otevřeli dialog v rámci aktuální klíčové problematiky mateřského, základního a vysokého školství.

We thank everyone who participated in the preparation of these proceedings and we also thank all contributors of papers, who have opened a dialogue in the context of current key issues in pre-school, primary and tertiary education.

Jsme velmi vděční za opravy a užitečné připomínky ke konceptu tohoto sborníku následujícím kolegům:

We are most grateful to the following colleagues for their corrections and helpful comments on draft versions of these proceedings:

prof. PaedDr. Miroslava Bartoňová, Ph.D., PdF MU
prof. PhDr. Ludmila Belásová, Ph.D., PdF PU
Alessandro Bitonti, Ph.D., FF MU
Prof Max Coltheart, AM, DSc, Hon DLitt, FASSA, FAA, FBA, Macquarie University
Mgr. Kateřina Garajová, Ph.D., FF MU
PhDr. Irina Hobzová, PdF MU
prof. PhDr. Věra Höppnerová, DrSc., FMV VŠE
doc. PhDr. PaedDr. Kamil Janiš, CSc., FVP SLU
doc. Galina Kosych, CSc., PdF UHK
prof. MUDr. Zuzana Kubová, CSc., LF UK v HK
prof. PhDr. István Lanstyák, Ph.D., FF UK v Bratislavě
Prof. Dr. Anja Lobenstein-Reichmann, Göttingen Academy of Sciences and Humanities
prof. PhDr. Peter Ondrejko, DrSc., FHS UTB
prof. PhDr. Zdena Palková, CSc., FF UK v Praze
doc. PhDr. Jan Radimský, Ph.D., FF JCU
Mgr. Marián Sloboda, Ph.D., FF UK v Praze
prof. Ludmila Stěpanova, CSc., FF UP
Mgr. Jiří Špaček, FF UK v Praze
doc. PhDr. František Štícha, CSc., ÚJČ AV ČR
RNDr. Jan G. Švec, Ph.D. et Ph.D., PŘF UP
doc. Liudmila Valová, CSc., FP ZČU
dr. habil. Mgr. Ildikó Vančo, Ph.D., FSŠ UKF
doc. PhDr. Olga Zápotočná, CSc., PdF TU
doc. PaedDr. Olga Zelinková, CSc., HTF UK v Praze

Zcela výjimečné, speciální poděkování patří tomu nejužasnějšímu dobrovolníkovi, kterého jsme měli tu čest poznat a pracovat s ním téměř 25 let:

A very, very special thank-you goes to the most wonderful volunteer we have had the pleasure of knowing and working with for almost 25 years:

Robin Healey, BA, PDESL, MA
z rektorátu Českého vysokého učení technického v Praze
from the Rectorate of the Czech Technical University in Prague

Vzdělávací a didaktický institut ABC Music a kolektiv spolupracovníků

Recenze

Efektivní pedagogika prvopočáteční gramotnosti – mezinárodní konference

Vzdělávací a didaktický institut ABC Music a kolektiv spolupracovníků

Předložený sborník nese název *Efektivní pedagogika prvopočáteční gramotnosti*. Konference podpořila společné pracovní setkání odborníků zabývajících se čtenářskou gramotností. Kromě mezinárodního zastoupení, jehož reprezentanty byli odborníci z Anglie, Austrálie, Ruska, Polska, Slovenska, Itálie, byli účastníky pedagogové a profesionálové z České republiky.

Problematika čtenářské gramotnosti a prvopočátečního čtení je jedním ze stále diskutovaných témat. Možnosti alternativních metod čtení, kam v současné době patří i metoda Sfumato®, si stále více hledají svoje místo nejen mezi pedagogy, ale i odborníky a taktéž rodiči. Výzkumy, které jsou ve sborníku prezentovány, jsou kapkou v řešení problémů, ale naznačují i cestu směřující k zlepšení stávající situace, a to zejména pro děti, žáky selhávající ve vzdělávání či žáky s dyslektickými problémy.

Sborník je souhrnem příspěvků prezentovaných jako výstup mezinárodní konference konané 5.–9. května 2015. Jednotlivé příspěvky předkládají komplexní škálu pohledů na danou problematiku a je možné rozdělit je do několika skupin. První skupinu tvoří příspěvky „dobré praxe“. Jedná se o prezentaci příspěvků zastoupených především pedagogy, kteří aplikují metodiku Sfumato (známou také jako Splývavé čtení®) v prvních třídách nebo při reedukacích. Uvádějí nejen své osobní zkušenosti, ale i pozitivní dopad metodiky na dítě. Dále následují příspěvky ostatních autorů: prezentují lektorky metodiky u nás i v zahraničí, představitelé akademického prostředí (VŠ pedagogové, vědci) a nechybí ani představitelé inspekce přinášející své zkušenosti z hospitací. Poslední skupinu pak doplňují samotní rodiče dětí. Na základě prezentovaných oblastí je nutné podtrhnout, že organizátoři svým záměrem, oslovit výše jmenované skupiny, přispěli k celostnímu náhledu na probíranou problematiku.

Dále je součástí sborníku celý program pracovního setkání. K technickému zpracování nemám připomínky; příspěvky mají jednotnou podobu a strukturu. To, že jsou příspěvky doplněny barevnými fotografiemi, tabulkami a grafy, dává čtenáři možnost lépe proniknout do kontextu pedagogické teorie a praxe. Sborník bude vydán knižně, a tak má možnost stát se součástí metodické podpory pro učitele našich základních škol.

Závěrem mohu konstatovat, že předložený sborník odpovídá nárokům kladeným na daný typ práce. Je doplněn seznamem autorů a anotacemi. Sborník je příkladem dobré praxe nejen pro pedagogickou veřejnost, ale i pro studenty pedagogických fakult a pro rodiče dětí nejen se speciálními vzdělávacími potřebami.

Vzhledem k výše uvedeným okolnostem doporučuji k jeho vydání.

V Brně 16. 12. 2015

prof. PaedDr. Miroslava Bartoňová, Ph.D.

Recenze

Efektivní pedagogika prvopočáteční gramotnosti – mezinárodní konference *Vzdělávací a didaktický institut ABC Music a kolektiv spolupracovníků*

Sborník „Efektivní pedagogika prvopočáteční gramotnosti“ se věnuje významnému tématu současnosti, a to jak správně naučit děti číst. Z neurofyziologického hlediska je tato problematika velmi zajímavá, neboť se zabývá specificky lidskou funkcí, která se vyskytuje pouze v posledních 5–6 tisících letech.

Funkce lidského mozku při čtení textu nebyla ještě nedávno příliš známa a teprve rozvoj moderních zobrazovacích technik nám dal možnost sledovat, co se v lidském mozku při čtení děje. Ještě nedávno bylo možné nalézt v amerických monografiích informaci o tom, že dominantní úlohu při čtení má *gyrus angularis* v parietální kůře vlevo, teprve v posledních dvaceti letech se ustálil názor, že kromě nepochybné úlohy části parietální kůry na rozhraní *gyrus angularis* a temporální kůry má nejvýznamnější úlohu při převodu informace o textu z okcipitální zrakové kůry do Wernickovy oblasti část levého fusiformního gyru, pro níž se užívá název *visual word form area* (VWFA). Stalo se tak především zásluhou výzkumů pařížské školy Stanislava Dehaena. Informace z fusiformního gyru a také z části angulárního gyru směřuje do Wernickovy oblasti, a po zpracování je pak předávána do levého inferiorního frontálního gyru, Brocovy oblasti. Brocova oblast se podílí na artikulaci čteného textu, neboť prostřednictvím dalších částí frontálního laloku řídí činnost desítek svalů, které vytvářejí hlasový projev.

Čtení textu je pro mozek náročný úkol, jehož zvládnutí obvykle probíhá v dětství a souvisí se začátkem vzdělávání ve škole. Přes veškerou snahu se stále objevuje mnoho dětí, u nichž proces učení se čtení neproběhne normálním způsobem a defekt, který tak vznikne, je označován velmi obecným názvem *dyslexie*. Dyslexie se vyskytuje v různých zemích a v různých kulturách u 5–10 % dětí, více než dvojnásobně častěji u chlapců, a přenáší se v mnoha případech z rodičů na děti (je známo několik genů, které mohou být příčinou tohoto přenosu). Vzhledem k velmi komplexnímu systému center mozku, která jsou při čtení textu aktivována, existuje i mnoho příčin mozkové dysfunkce, která může vést k dyslexii. Asi nejlépe probádanou příčinou je porucha tzv. *magnozellulárního systému* ve zrakové dráze, jehož úkolem je informovat mozek o zrakovém prostoru a pohybech, které se ve zrakovém prostoru dějí. Magnocellulární systém má také významnou úlohu v řízení očních pohybů, zvláště volných sakád, které se uplatňují při čtení. Jsou však známy i dyslexie, které vznikají z poruch již zmíněného centra ve fusiformním gyru vlevo, nebo dyslexie pocházející z poruchy *fasciculus arcuatus*, tj. svazku vláken spojujícího Wernickeho a Brocovo centrum v levé hemisféře. V literatuře je také popisována porucha funkce mozečku jako příčina určitého typu dyslexie. Četné funkční studie pomocí funkční magnetické rezonance či pozitronové emisní tomografie potvrdily, že dyslexie se vyznačují hypo i hyperaktivitami v uvedených oblastech mozku, a z mnoha studií vyplynulo, že pro fonologické povědomí (*phonological awareness*) má podstatnou úlohu část mozku v levé hemisféře na rozhraní parietálního a temporálního laloku.

Sborník, jehož editorem je Peter Newman, přináší základní informace o problematice čtení, resp. výuky čtení, a to zejména v souvislosti s metodou, kterou vypracovala Dr. Navrátilová. Ta se nazývá Sfumato® neboli Splývavé čtení®. Ve sborníku ve stati, jejíž autory jsou Newman a Navrátilová, se ve stručnosti dozvíme o přednostech metodiky Sfumato, a to ve srovnání s dalšími třemi metodami výuky čtení, které se u nás užívají (analyticko-syntetické, globální a genetické). V této stati jsou také stručně nastíněny složité funkční aspekty celého procesu čtení, na němž se podílí jak zrak, tak sluch a hlas. Je třeba si uvědomit, že se jedná o jednu z nejsložitějších činností lidského mozku, která je tvořena souhrou mnoha mozkových center, desítek milionů nervových buněk a desítek svalů, které vytvářejí mluvenou řeč. Proto není divu, že jen malé selhání této velmi složité soustavy může vést k vykojení, které se projevuje jako dyslexie.

Sborník obsahuje také příspěvek prof. Kubové a prof. Kuby z lékařské fakulty v Hradci Králové, kteří se dlouhodobě věnují problematice funkce a dysfunkce zrakového systému a kteří m.j. zavedli speciální metodu vyšetřování poruchy magnocellulárního zrakového systému. Ve skupině dyslektiků ve věku 7–13 let našli změny magnocellulárního systému, které se projeví u téměř poloviny sledovaných dětí jako změny elektrických vyvolaných odpovědí mozku na tuto specifickou stimulaci.

Problematice správné výuky čtení ve snaze vyhnout se nárůstu počtu dyslektiků je věnována ve světě velká pozornost. Jsou studovány rozdíly ve výskytu dyslexie v kulturách, kde se mluví jazykem s velkým rozdílem mezi výslovností a ortografií (např. angličtina) a v zemích s malým rozdílem (např. italština nebo španělština), a s tím související rozdíly ve výuce čtení. Ukazuje se však, že základní principy činnosti mozku jsou v obou případech stejné či podobné a výsledek, ve smyslu kvality čtení, závisí na třech principech: fonologickém povědomí, znalosti vztahu mezi písmenem a vysloveným zvukem a rychlé automatizované schopnosti pojmenování věcí. Metoda Splývavého čtení by měla podle přispěvatelů do sborníku vést k optimálním výsledkům ve smyslu kvality pedagogického procesu a měla by vyústit v maximálně pozitivní výsledky s minimálním množstvím dyslektiků.

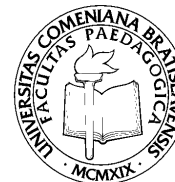
prof. MUDr. Josef Syka, DrSc., FCMA, dr. h. c.

V Praze dne 30. prosince 2015

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Moskovská 3, Katedra psychológie a patopsychológie
Račianska 59, 813 34 Bratislava

Recenzia

Efektívna pedagogika prvopočítačnej gramotnosti – medzinárodná konferencia *Vzdelávací a didaktický inštitút ABC Music a kolektív spolupracovníkov*

So záujmom som prijal recenzovanie zborníka o efektívnej pedagogike prvopočítačnej gramotnosti, lebo hneď po revolúcii v roku 1989 som mal možnosť podieľať sa na rozhodovaní o zavedení alternatívnych metód výučby, vrátane výučby čítania a písania v prvých ročníkoch základnej školy na Slovensku.

Počiatkom 90. rokov učitelia dostali do rúk dva odlišné šlabikáre, a to šlabikár od p. Virgovičovej a šlabikár od p. Nemčíkovej. Neskoršie bol vydaný aj tretí šlabikár od p. Štefekovej a Culkovej. Napriek predpokladom, že alternatívne prístupy k prvopočítačnej gramotnosti v čítaní a písaní prinesú pozitívne výsledky, dnes po 25 rokoch na Slovensku znova konštatujeme, že výsledky žiakov 9. ročníkov základnej školy v čitateľskej gramotnosti sú pod priemerom štátov OECD. Uskutočnil sa celý rad domácich aj medzinárodných konferencií o čitateľskej gramotnosti, napísalo sa veľa odborných štúdií, ale v praxi výučby čítania a písania v prvých ročníkoch základnej školy akoby nenastali žiadne zmeny.

Príspevky v recenzovanom zborníku ukazujú jednu z možností, ako sa dá stav čitateľskej gramotnosti žiakov zlepšiť – svedčia o tom pozitívne skúsenosti, ako aj výskumné práce urobené o metóde Sfumato Márie Navrátilovej. Program Sfumato (*Splývavé čítanie – čítanie pre všetky deti*) bol na Slovensku akreditovaným programom vzdelávania učiteľov (od 16. júna 2006), stal sa súčasťou kontinuálneho vzdelávania (od 2. decembra 2013) a tiež predmetom výskumu a overovania. Príspevky vo zborníku ukazujú na pozitívne výsledky výučby počiatočného čítania, a to v niekoľkých vzťahových rámcoch.

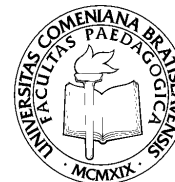
Prvým sú pozitívne skúsenosti dobrej praxe učiteliek, ktoré touto metódou pracujú. Druhou oblasťou sú výskumné štúdie, ktoré potvrdzujú účinnosť tejto metódy, a to nielen u žiakov štandardnej populácie (F. Fecková), ale aj u žiakov špeciálnych škôl (I. Čierna). Treťou oblasťou je skúmanie postojov a prežívania tejto metódy učiteľmi a žiakmi.

Ako ukazujú bádania Ľ. Belásovej, metóda M. Navrátilovej prináša pozitívum najmä v „preferovaní zážitkového učenia, prostredníctvom ktorého sa u žiakov rozvíja emocionálne i estetické cítenie. Od začiatku si uvedomujú význam prečítaného, zaujímajú vlastný postoj k čítanému textu a taktiež pozitívny vzťah k literatúre a iným druhom umenia. Žiaci dostávajú tiež veľa podnetov na tvorivé písanie“ (s. 49 zborníka, kde je odkaz na originálny prameň). Vyzdvihujem toto zistenie najmä preto, že z psychologického hľadiska práve rozvíjanie nonkognitívnych aspektov osobnosti zohrávajú primárnu funkciu pri zmene postojov žiakov k učeniu, čitateľskej gramotnosti.

**UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

Moskovská 3, Katedra psychológie a patopsychológie
Račianska 59, 813 34 Bratislava

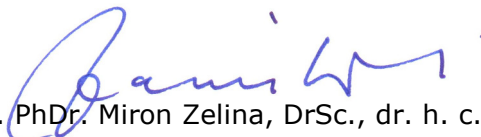
- 2 -

Spojenie elementárnych návykov na čítanie s dramatickými prvkami (V. Kupčíková) zvyšuje motiváciu žiakov k čítaniu, spojenie elementárneho čítania s voľbou vlastného tempa čítania (Š. Mikesková, P. Zábranský) podporuje autoregulatívne učenie. Príspevok L. Felcmanovej potvrdzuje aj medzinárodné výskumné zistenia, že Splývavé čítanie je úspešné aj u dyslektikov. I. Ondráčková akcentuje závažné myšlienky o prijímaní a implementácii alternatívnych metód výučby v koncepčnom zmysle a kladie dôraz na prípravu, motiváciu a ochotu učiteľov prijať a realizovať nové myšlienky.

Celá koncepcia M. Navrátilovej je veľmi dobre podložená teóriou, metodickou príručkou, Živou abecedou, príručkou k Živej abecede, písankami, pracovnými zošitmi a ďalšími učebnými pomôckami, čo umožňuje jej praktické uplatňovanie na školách, jej ďalšie overovanie výskumnými postupmi. To nemá znamenať, že sa nedá zdokonaľovať, rozvíjať.

Odporúčam zborník vydať, propagovať. Rozširuje možnosti zlepšenia počiatočnej čitateľskej gramotnosti žiakov, najmä žiakov so špecifickými poruchami učenia, žiakov zo znevýhodneného sociálneho prostredia, a to práve pre jej silný praktický, výcvikový, emocionálny a motivačný náboj. Čítanie s porozumením otvára deťom svet poznania, svet myslenia a tvorivosti – a to sú základné hodnoty predloženej inovatívnej metódy M. Navrátilovej.

V Bratislave 29. 2. 2016

prof. PhDr. Miron Zelina, DrSc., dr. h. c.

Recenze

Efektivní pedagogika prvopočáteční gramotnosti – mezinárodní konference *Vzdělávací a didaktický institut ABC Music a kolektiv spolupracovníků*

Činnost vzdělávací instituce ABC Music sleduji již několik let, v podstatě od představení ojedinělé metody prvopočátečního čtení a psaní, zvané Sfumato® (Splývavé čtení®), její autorkou paní PaedDr. Márií Navrátilovou. Metodika Sfumato se rychle šířila v běžných školách, a to díky přesvědčení učitelů v elementárních třídách, protože měla u dětí výsledky. Potvrdila se stará pedagogická zkušenost, že na každé dítě lze najít a uplatnit metodu jeho osobnosti a specifickým vstřícnou. Ovšem za podmínky, že konkrétní dítě dobře známe a výsledek nás zajímá proto, abychom dítěti neublížovali. Velké pedagogické teorie mají právě nejslabší místo v pojetí abstraktního, ideálního či virtuálního dítěte a rychle sklouzávají k inženýrsky plánované pedagogizaci osudů konkrétních dětí, což je obrovské riziko například při tvrdošíjném prosazování sociálně ideálního principu inkluze za „každou cenu“.

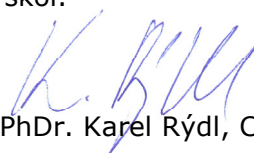
Předložený text sborníku představuje převážně výstupy autorů, kteří v praxi metodiku Sfumato uplatňují, a studie přináší jejich výsledky. Zbylá část příspěvků je věnována teoretickým základům a východiskům této metody, včetně možností začlenění do pregraduální přípravy učitelů. Co ovšem považuji za nejdůležitější a pro uplatňování metody v praxi za rozhodující je její nenávisť na nějakou spekulativní ideologii, či myšlenkový konstrukt jiného charakteru. Metodika Sfumato důsledně vychází z nejnovějších poznatků neurofyziologických věd, propojuje je s moderními poznatky o specifčnosti psychosomatického vývoje dítěte v souladu se zákonitostmi dětství jako nepřehlédnutelného období ve vývoji člověka. Sfumato svými parametry neodporuje moderním poznatkům o komplexním přístupu k dovednosti a návykům čtení a psaní z hlediska porozumění symbolům, znakům písma a celkového harmonického vývoje procesů myšlení.

Velmi silně mi tato metoda a přístup k ní připomínají okolnosti, za nichž vznikala metoda vědecké pedagogiky Marie Montessori, která jako jediná pedagogická metoda z počátku 20. století nespolehala na spekulativní vznosné myšlenky, ale jen a jen na empirické poznatky z pozorování dětí spojené s analýzami tehdejších vědeckých poznatků z různých oborů. Metodika Sfumato je náročná nikoliv na materiální zázemí, ale na kvalitu lidí, kteří ji aplikují.

Zdá se, že je zcela jedno, zda se jedná o metodu inovativní, efektivní, či alternativní; důležité je, že vyhovuje mnohým dětem zvládnout v přirozeně příjemné atmosféře, zbavené strachu z neúspěchu, základní předpoklady pro další formální i věcné vzdělávání – totiž čtení a psaní s porozuměním, což je nejefektivnější cesta k výchově kriticky myslící bytosti. V rámci reedukačních programů, které jsou naplněny hlavně pedagogicko-psychologických poraden (PPP), je žádoucí, aby nejen školy ale i poradny pracovaly konečně s nástroji, které jsou účinné, a nesetrvávalo se v nefunkčních systémech, ať našich či cizích. Efektivnost a kvalita výkonu napravovaných žáků by měla být jejich cílem.

Plně podporuji i představu, aby se seznámení s touto metodou stalo běžnou součástí nabídky primárně pedagogických oborů v oblasti pregraduální přípravy budoucích učitelů a aby se její kvalitní zvládnutí realizovalo v rámci postgraduálního a celoživotního vzdělávání všech pedagogů prvního stupně základních i speciálních škol.

V Pardubicích 30. března 2016

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.